

Біля класної дошки

Ігор КОЛЯДА, Володимир МИЛЬКО.
МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ-СУД ІСТОРІЇ НА ТЕМУ:
«МИКОЛА ІВАНОВИЧ КИБАЛЬЧИЧ – САМОЖЕРТОВНИЙ МРІЙНИК-БОРЕЦЬ ЗА
УТВЕРДЖЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУСПІЛЬСТВА ЧИ ФАНАТИЧНИЙ РЕВОЛЮЦІОНЕР-ТЕРОРИСТ?»

Ігор КОЛЯДА, Володимир МИЛЬКО, Юрій ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ, МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ – ІСТОРИЧНОГО
АУКЦІОНУ НА ТЕМУ: РОЗВИТОК НАУКИ І ТЕХНІКИ (кінець XVIII – початок XX ст.)

Лідія ХАРЧЕНКО. УРОК – ТВОРЧИЙ ЗВІТ:
ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ (8 кл.)

Ніна ЗАГРЕБЕЛЬНА, Яніна КАМБАЛОВА. РЕФОРМАЦІЯ В НІДЕРЛАНДАХ
(8 кл.)

Ігор КОЛЯДА,
канд. істор. наук
Володимир МИЛЬКО,
магістрант Інституту історичної
освіти НПУ імені М.П. Драгоманова

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ-СУД ІСТОРІЇ НА ТЕМУ: «МИКОЛА ІВАНОВИЧ КИБАЛЬЧИЧ – САМОЖЕРТОВНИЙ МРІЙНИК-БОРЕЦЬ ЗА УТВЕРДЖЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУСПІЛЬСТВА ЧИ ФАНАТИЧНИЙ РЕВОЛЮЦІОНЕР-ТЕРОРИСТ?» (до 155-річчя з дня народження М.І.Кибальчича)

«Найбільше зло урядового і революційного терору полягало у тому, що вони ставали згубною силою для морального здоров'я суспільства... вони привчали людей до крові, насилля, знецінювали людське життя. В результаті атрофувалось почуття неповторності людської особистості, що ж тоді говорити про цінність її прав...» (Ляшенко Л. Александр II. — М., 2002. — С. 350).

«... я плакала, як і інші: важке страхіття, що на наших очах давило протягом десяти років молоду Росію, було перервано; жах в'язниці і заслання, насилля і жорстокості над сотнями і тисячами наших однодумців, кров наших мучеників — все згладжувала ця хвилина, ця пролита нами царська кров; важка ноша знімалася з наших плечей, реакція мала закінчитися, щоб поступитися місцем оновленій Росії. В цей урочистий момент всі наші думки були охоплені надією на краще майбутнє Вітчизни.»

(В. Н. Фигнер. Запечатленный труд. // «Народная воля» и «Черный передел»: воспоминания участников революционного движения в Петербурге в 1879-1882 гг. — Ленинград, 1989. С. 130.)

Мета уроку:

— систематизувати знання учнів про народництво як російський революційний рух та його ідеологічну платформу; про терористичну діяльність народницької організації «Народна воля» (1879—1881) на території України та в межах Російської імперії, її історичне значення; про М.І.Кибальчича як одного з провідних народольців та його революційну діяльність;

— закріпити вміння та навички учнів працювати з різними джерелами інформації, науковою та науково-популярною літературою, з історичними документами; об'єктивно аналізувати історичний матеріал; аргумен-

товано висловлювати свої погляди; уміння вести дискусію з опонентом, толерантне ставлення до протилежних поглядів і думок;

— виховувати науковий інтерес до історії громадсько-політичних рухів революційного спрямування другої половини XIX ст., що були поширені на українських землях, та окремих суспільно-політичних діячів, формувати активну громадянську позицію, толерантне ставлення до революціонерів-народників, об'єктивне ставлення до подій та особистостей історичного минулого, критичне історичне мислення.

Тип уроку: урок систематизації та узагальнення знань.

Вид заняття: урок — суд історії: «**Микола Іванович Кибальчич — саможертвний мрійник—борець за утвердження справедливого суспільства чи фанатичний революціонер-терорист?**»

Навчально-методичне забезпечення:

1. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX—XX ст. — К., 1996.
2. Коляда І.А. Історія України: Кінець XVIII — початок XX століття. 9 клас: Навч. посібник / Заг. ред. О.П. Реєнта. — К.: Україна, 2001. — 288 с.: іл.
3. Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. — Х.: ВД «ШКОЛА», 2007. — 592 с., [18] арк. іл.

I. ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП.

Вчитель:

— за два-три тижні повідомляє учням тему

уроку та форму його проведення;

— розподіляє між учнями ролі (головуючого-судді, прокурора, адвоката, присяжних, секретаря суду, свідків захисту та свідків обвинувачення, історика-експерта, журналістів, представників громадськості), враховуючи їх інтелектуальні та акторські здібності та дотримуючись принципу добровільності;

— обговорює з учнями правила гри—уроку-судового засідання та визначає його регламент;

— пропонує додаткову літературу для позакласного читання:

1. Будницький О.В. Терроризм в российском освободительном движении: идеология, этика, психология (вторая половина XIX — начало XX в.). — М., 2000. — С.44-79.
2. Кан Г. «Народная воля»: идеология и лидеры. — М., 2004.
3. Ляшенко Л. Александр П. — М., 2002.
4. Ляшенко Л. Революционные народники. — М., 1989
5. Щеголев П. Алексеевский раввин. — М., 1989;

— знайомить учасників судового процесу з пам'ятками для них.

Водночас:

— визначаються функції учасників уроку, учні під керівництвом учителя готують матеріали виступів;

— попередньо обговорюються та уточнюється зміст виступів учасників та запитання для обговорення;

— учні готують відповідну атрибутику.

II. ОСНОВНИЙ ЕТАП.

ХІД УРОКУ.

Секретар суду: Сьогодні виповнюється 155 років з дня народження **Миколи Івановича Кибальчича** (1853—1881) — талановитого винахідника і техніка, учасника народницького руху, члена організації «Народна воля». Ця непересічна особистість, як і сам народницький рух, у залежності від політичної ситуації певних історичних епох отримувала неоднозначні, часто взагалі протилежні історичні оцінки. Шановні учасники судового засідання, сьогодні ми спробуємо з погляду сьогодення розглянути справу **«Микола Іванович Кибальчич — саможертовний борець мрійник-борець за утвердження справедливого суспільства чи фанатичний революціонер-терорист?»**.

Головуючий-суддя: Оголошую засідання відкритим. Слухається справа Миколи Івановича Кибальчича, який народився 19 жовтня 1853 р. у сім'ї священика містечка Коропа Кролевецького повіту Чернігівської губернії (нині районний центр Чернігівської області) Івана Йосиповича Кибальчича. У 1860—1864 рр., М.І.Кибальчич закінчив сільську школу у Мезині, де проживав його дід — Максим Іваниць-

кий. З 1864 р. по 1867 р. навчається у Новгород-Сіверському духовному училищі, після закінчення якого вступає до нижчого відділення Чернігівської духовної семінарії. Релігійну освіту М.Кибальчич здобуває за бажанням батька, який вбачав у ньому продовжувача сімейної професійної традиції. Але після чергової сварки з батьком у 1869 р. Микола пориває зв'язки з духовними закладами і вступає до 6-го класу Новгород-Сіверської гімназії, яку закінчує у 1871 р. із срібною медаллю. Після цього, розуміючи важливість промислового розвитку для Російської імперії (як писав М.Кибальчич пізніше), здібний гімназист після успішної здачі екзаменів зараховується на I курс Петербургського інституту інженерів шляхів. Про різноманітність інтересів тогочасного М.Кибальчича свідчить той факт, що у 1873 р. він залишає інститут і вступає до Медико-хірургічної академії Петербургу. Але закінчити цей навчальний заклад йому теж не вдалося — у жовтні 1875 р. він був заарештований за поширення нелегальних брошур революційного спрямування у с. Жорниця Київської губернії, де М.Кибальчич перебував влітку того ж року з візитом у товариша. Його становище було ускладнене і тим, що під час обшуку в нього на квартирі у Петербурзі була знайдена заборонена література. Хоча, як пізніше з'ясувало слідство, більша частина з неї перебувала у М.Кибальчича за проханням знайомої. У результаті слідства, яке тривало до 1 травня 1878 р. (так званий процес 193-х), його було засуджено до місячного ув'язнення. Саме під час перебування у в'язниці М.Кибальчич пройнявся революційними ідеями, тому, вийшовши на волю, він запропонував свої послуги народникам. Починаючи з середини 1879 р. бере активну участь у терористичній діяльності «Народної волі», створюючи необхідні вибухові матеріали. У той же час М.Кибальчич активно співробітничав з журналами «Русское богатство», «Слово», «Новое обозрение», «Мысль», «Народная воля», заробляє на прожиття перекладацькою діяльністю. 1 березня 1881 р. народольщиками був вбитий російський імператор Олександр II. Ручні кидальні гранати для цього замаху виготовив саме М.І.Кибальчич. 3 квітня 1881 р. він був страчений.

Для повного розуміння справи прошу заслухати довідку експерта-історика про історіографію народницького руху та стан дослідження його витоків та чинників радикалізації.

Історик-експерт: Історіографію народницького руху поділяють на такі групи:

— офіційно-державна історіографія кінця XIX — початку XX ст.;

- українська національно-демократична історіографія кінця XIX початку XX ст.;
- російська ліберальна історіографія початку XX ст.;
- революційно-народницька історіографія;
- радянська історіографія;
- сучасна українська та російська історіографія;

— західноєвропейська та американська історіографія. Представники офіційної державної історіографії (Татищев С., Гіляров, Ф., Голіцин М.), характеризували у своїх працях революційних народників як неуків та аморальних суб'єктів, готових на різні радикальні дії заради соціальних потрясінь, революційного вибуху, захоплення влади, і вбачали витоки дій «державних злочинців» у зіпсованості їх особистостей негативним впливом модного нігілізму, згубних західних ідей та революційних теорій. У їх працях відсутній також ґрунтовний аналіз народницького руху на політичному етапі його розвитку.

Під впливом зростання національно-визвольного руху в Україні розвивалася українська національно-демократична історіографія даної теми (М.Грушевський, М.Драгоманов, П.Єфименко). Так, М.П.Драгоманов визнавав українських народників частиною так званого «великоруського» народництва 70-х — початку 80-х рр. XIX ст., виводив їх з українофілів-хлопоманів 60-х років, а ідейно пов'язував з діячами Кирило-Мефодіївського товариства 40-х років XIX ст. Загалом, українські історики у своїх поясненнях витоків народницького руху на теренах України виводили їх з національних ознак, з особливостей історико-політичної ситуації, у якій перебував український народ за умов великодержавної політики російського царизму, ігноруючи досить часто зв'язок з російським революційним народництвом.

Основний акцент у роботах представників російської ліберальної історіографії (Л.Барриве, В.Богуцький, Б.Глинський) наголошувався на згубності силової політики самодержавства, її невинності жорстокості по відношенню до начебто не злочинних народників-мрійників (ще напередодні їхнього переходу до активних терористичних дій проти представників влади). Еволюційний післяреформенний розвиток Росії по шляху капіталізму європейського зразка, гнучка політика уряду змогли б, на думку російських ліберальних істориків, попередити появу народників у 60—70-х роках XIX ст. та перешкодити його радикалізації.

Революційно-народницька історіографія представлена поглядами безпосередніх учасників руху революційного народництва — П.Аксельрода, К.Брешковської, В.Дебогорія-Мокрієвича, Л.Дейча, В.Засулич, А.Тиркова, В.Фігнер та ін. Первинними з

духовних чинників становлення свого характеру, моральних рис вони вважали безпосередній вплив батьків, найближчих родичів, атмосферу сімейного виховання. Як важливий чинник формування своїх моральних позицій, ідейних переконань представники революційного народництва згадували прогресивну російську літературу та публіцистику 60—70-х рр. XIX ст., твори ідеологів революційно-народницького руху — П.Лаврова, М.Бакуніна, а також М.Михайловського та В.Берві-Флеровського.

Радянські історики виходили з того, що В.Ленін вважав діяльність революційних народників «величезною самопожертвою», а використаний ними «терористичний метод» — «героїчним». У їх роботах панував класовий підхід до аналізу передумов, витоків руху та ідеології революційного народництва.

Починаючи з початку 90-х рр. XX ст., серед істориків Росії та України відбуваються певні ідейні зрушення по відношенню до народницького руху. Так, набувають поширення погляди, що «терор народників від самого початку був приречений на поразку» (О.Бойко), що «зусилля та жертви, на які йшли народовольці, були невинні» (В.Литвин). Так звана «революційна доцільність» дослідниками визначається як «згубна сила для морального здоров'я суспільства» (Л.Ляшенко), заради якої «руйнувалися сім'ї, гинули десятки безневинних людей, виправдовувалося вживання наркотиків» (В.Петровський, Л.Радченко,

В.Семененко) та ін. Вагомий внесок у розробку нової концепції історії революційного народництва в Україні вніс С.Світленко, який генезис народництва як історичного явища розглядав крізь призму історично-генетичних витоків, а також через конкретну структуру власної ідеологічної основи, що формувалася у 60—70-х роках XIX ст. на ґрунті загальноросійської та європейської дійсності.

Певні наукові досягнення у дослідженні означеної проблеми мають представники західноєвропейської та американської історіографії [А.Глісон, А.Улам (США); Х.Боумен, Х.Сетон-Уотсон, Дж.Шапіро (Англія); А.Безансон, (Франція); Ф.Вентурі (Італія)], які у своїх працях особливу увагу звертали на соціальні витоки та причини підйому суспільного руху у Росії в 60-70-х рр. XIX ст., на чинники формування ідеології революційного народництва. Джерело радикалізму народницького руху західноєвропейські та американські історики вбачають у суттєвих змінах її соціального складу у 60—70-х рр. XIX ст., насамперед, у розширенні різночинного прошарку з його плебейсько-демократичними прагненнями. Для значної частини західних істориків другої половини XX ст. характерне дослідження психологічних коренів народництва, переважно соціально-психологічних, морально-особистісних чинників про-

М.І.Кибальчич

цесу формування світогляду та ідеології окремих його представників. Натомість глибоке вивчення соціально-економічних чинників, за виключенням деяких французьких дослідників, ігнорується.

Суддя: Сьогодні на нашому засіданні, заслухавши свідчення сторін обвинувачення і захисту, проаналізувавши документальні матеріали та аргументи вчених-істориків, об'єктивно оцінивши суть і характер народницького руху та діяльності М.І.Кибальчича, спробуємо з'ясувати, чи був він мрійником-борцем за утвердженням справедливого суспільства, чи фанатичним революціонером-терористом. Слово надається прокурору.

Прокурор: Шановний суддя та шановні присяжні! Революційне народництво як громадсько-політичний рух у своєму розвитку пройшло декілька етапів, починаючи від організаційного (створення гуртків самоосвіти, підготовка до пропагандистської роботи), потім періоду «ходіння в народ», періоду «осілої пропаганди», і закінчуючи політичним періодом (терористична діяльність). Останній є найбільш небезпечним для суспільства, оскільки масові вбивства та замах, організовані головним чином представниками «Народної волі» (членом якої був і М.І.Кибальчич), знецінювали людське життя, породжували насилля, суперечили столітнім моральним принципам. Публічний постріл В.Засулич у генерал-губернатора Трепова (1878), вбивство за зрадництво О.Никонова (1878), смертельне поранення ад'ютанта київського губернського жандармського управління штабс-капітана Гейкінга (1878), замах на заступника прокурора київського окружного суду Котляревського (1878), вбивство харківського губернатора Кропоткіна (1879) та російського імператора Олександра II (1881) — це далеко не повний перелік жажливих злочинів народників. Всього рахунок жертв терористичних актів цієї аморальної нігілістичної молоді, що прагнула захоплення влади, революційного вибуху рахується десятками.

Одним із фанатиків-терористів був і Микола Іванович Кибальчич, член «Народної волі», новаторські вибухові пристрої та ручні металеві гранати якого були причиною смерті численних жертв невдалих замахів на Олександра II та смерті самого царя 1 березня 1881 р. Про чітке розуміння своїх дій та усвідомленість

наслідків свідчить уривок з листа М.Кибальчича до К.Брешковської, який був написаний ним перед виходом з в'язниці у 1878 р. *«Даю слово, — писав він, — все мое время, все мои силы я употреблю на служение революции посредством террора».*

Це очевидне свідчення того, що М.І.Кибальчич був фанатичним революціонером-терористом.

Суддя: Слово надається сторони захисту.

Адвокат: Шановні присяжні та суддя, безумовно, не можна заперечувати участь народників та, зокрема, М.І.Кибальчича у терористичних діяч та вбивствах. Але, щоб вирішити поставлену проблему, необхідно з'ясувати мотивацію революціонерів та причини таких радикальних дій. Як говорив прокурор, на початковому етапі своєї діяльності народники виступали лише як діячі, що вели культурну діяльність серед населення, мирно пропагували прогресивні ідеї. Лише під впливом безперервних урядових переслідувань, судових процесів над народниками, заслань та страт, відбувається радикалізація російського революційного руху. Вже наприкінці 70-х рр. XIX ст. єдиним шляхом успішного ре-

формування суспільно-політичного устрою Російської імперії для організації «Народна воля» стає терористична діяльність. Про це говорить сам М.Кибальчич у листі до Олександра III від 2 квітня 1881 р., який був написаний ним за день до страти:

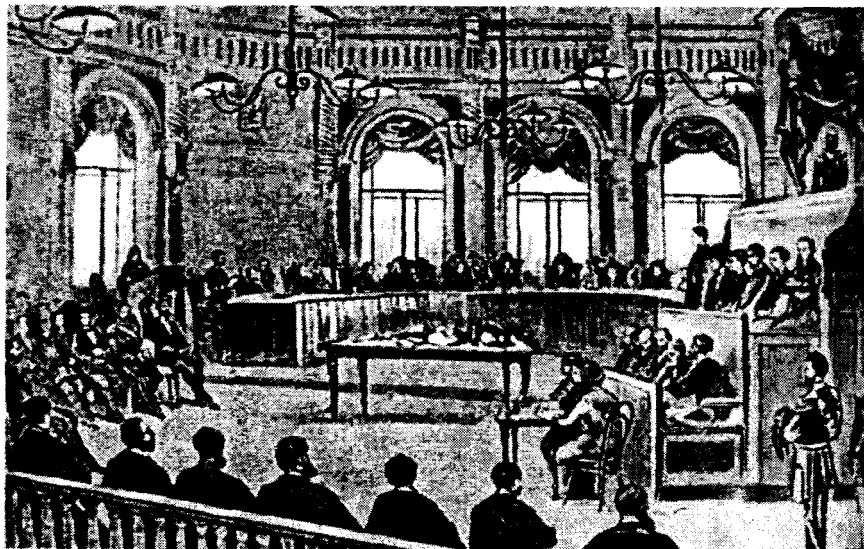
«Я глубоко убежден, что если бы с самого начала социалистического движения, т.е. с 1873 года была бы предоставлена пропагандистам полная свобода слова, то от этого выиграли бы все общественные элементы нашей страны, и социально-революционная партия, и общество, и даже правительство.

...тех ужасных террористических актов, которые совершила революционная партия, наверное, не было бы, если бы, во-первых, не было воздвигнуто против партии целого ряда непрерывных преследований, а во-вторых, не был бы поставлен целый ряд препятствий для деятельности партии в народе. ...Я, ни мало не погрешу против истины, если скажу, что все выдающиеся члены партии, известные мне, страстно желали бы прекращения тех условий, которые создали террористическое направление партии, желали бы мирного исхода из теперешнего критического положения».

Підсумовуючи сказане, зазначу, що М.І.Кибальчич, створюючи вибухові матеріали для терористичних актів, мав надію, що ці дії будуть виправдані тими позитивними реформами еко-

Цар Олександр II

Суд над М.Кибальчичем

номіки та політичної системи, які стануть наслідком вбивства Олександра II.

Суддя: Суд надає слово свідкам обвинувачення та прокурору для представлення документальних матеріалів.

1-й свідок, революціонер-народник: «Народна воля» поставила перед собою завдання досягнення тим чи іншим шляхом політичного та економічного перевороту. Для досягнення цієї мети існує декілька шляхів: терористична діяльність, пропаганда революційних ідей, організація революційних елементів і т. д. Я визнаю всі ці шляхи однаково необхідними, відповідно, і терористичну діяльність.

2-й свідок, один із авторів програми Виконавчого комітету «Народної волі»: «Терористическая деятельность, состоящая в уничтожении наиболее вредных лиц правительства, в защите партии от шпионства, в наказании наиболее выдающихся случаев насилия и произвола со стороны правительства, администрации и т. п., имеет своей целью подорвать обаяние правительственной силы, давать непрерывное доказательство возможности борьбы против правительства, поднимать таким образом революционный дух народа и веру в успех дела и, наконец, формировать годные к бою силы» (уривок із програми Виконавчого комітету «Народної волі»).

3-й свідок, народоволець, засуджений до страти за участь у вбивстві імператора Олександра II 1 березня 18881 р.: «Сначала я, как и другие революционеры, смотрел на террористические факты, как на действие самозащиты партии против жестокостей правительства, как на выражение мести за преследования социалистов. Позднее террористическая деятельность в гла-

зах партии, в том числе и меня, стала представляться не только как средство для наказания начальствующих лиц за их преследования социалистов, но и как орудие борьбы для достижения политического и экономического освобождения народа».

Прокурор: Шановні присяжні! Як бачимо, народовольці на перше місце серед шляхів досягнення цілі ставили саме революційний терор; інші подібні шляхи теж передбачали у кінцевому результаті вибух революції з її страхіттями та вбивствами. Програма Виконавчого комітету «Народної волі» наочно демонструє їхнє згубне для суспільства прагнення знищити законний

уряд Російської імперії та затягнути країну у хаос революційного терору. Сам М.І.Кибальчич, перейнявшись цими згубними ідеями, на допиті 20 березня 1881 р. так визначав головне завдання «Народної волі» — «... совершить, во что бы то ни стало, удачное покушение на жизнь императора». Таким чином, бажання реформувати політичну і економічну систему в жодному разі не може бути виправданням численним злочинним актам. Саме тому я вважаю за необхідне визнати М.І.Кибальчича фанатичним революціонером-терористом.

Суддя: Дякую. Слово надається свідкам сторони захисту.

1-й свідок, народник, засуджений за процесом «193-х» у 1878 р.: «Разбирая эволюцию своего мировоззрения, перебирая хотя и постепенную, но крупную душевную ломку, оставляя позади себя теорию мирной пропаганды и увлекаясь все более и более в сторону чисто революционной борьбы, Кибальчич, человек с глубокой натурой, переживал тогда очень трудный очень тяжелый и потому всецело захватывающий его период развития» (зі спогадів К.Брешковської, що перебувала у в'язниці з М.Кибальчичем у Києві під час слідства по процесу 193-х.)

2-й свідок, ідеолог «Народної волі», засуджений за процесом «16-ти» у жовтні 1880 р.: «Политические убийства вызваны страшным, жестоким отношением правительства к нам — революционерам... исключительными, аномальными, специально только к нам применяемыми законами. Красный террор Исполнительного комитета был лишь ответом на белый террор правительства. Не будь последнего, не было бы и первого. Я глубоко убежден, что товарищи, остав-

шиися на воле, более, чем кто либо, будут рады прекращению кровопролития, прекращению той ожесточенной борьбы, на которую уходят лучшие силы партии, и которая лишь замедляет момента торжества царства правды, мира и свободы нашей единственной заветной цели» (з промови О.Квятковского на одному із судових засідань процесу «16-ти»).

3-й свідок, учасник вбивства імператора Олександра II 1 березня 1881 р.: «Он, [Кибальчич] был слишком философ. Он вел себя как человек, стоящий вне партийных страстей, руководствующийся в своей программе общественной деятельности исключительно научным анализом современности. ... Его прямо редкое, бросавшееся в глаза спокойствие на суде и в течении всех последних дней его жизни было результатом не столько подавляющей в себе волнение силы, сколько силы обобщающей мысли, принимающей все причины и следствия как нечто неизбежное» (зі спогадів народовольця А.Тигрова).

Адвокат: Шановні присяжні та суддя! Всі сучасники та знайомі М.І.Кибальчича одностайно відзначали непересічний розум та талант цієї особистості. Як свідчить історія, М.Кибальчич був талановитим винахідником і мислителем свого часу — напередодні страти у в'язниці він розробив проект першого космічного апарату з технічними кресленнями, які зберігалися в жандармських архівах аж до 1917 р. До останнього моменту його підтримувала віра у реалізацію власних ідей і проектів, які сягали в далеке майбутнє ХХ ст. «Я вірю, — писав М.Кибальчич, — у здійснення своєї ідеї, і ця віра підтримує мене у моєму жахливому становищі. Якщо ж моя ідея після ретельного обговорення вченими спеціалістами буде визнана здійсненою, то я буду щасливий тим, що надав величезну послугу Батьківщині і людству».

Не можна говорити, що ця людина є фанатичним революціонером-терористом, адже саме заради покращення життя населення Російської імперії М.Кибальчич вступив до Петербургського інституту інженерів шляхів, продовжував навчання у Медико-хірургічній академії, примкнув до народницького руху. Лише побачивши безперспективність мирної пропаганди, він, переживаючи глибоку ідейну кризу, повірив у результативність терористичних методів. На противагу твердженню про революційну фанатичність М.Кибальчича свідчить і те, що він, розробляючи вибухові матеріали, цілими ночами підраховував радіус їх дії, зменшуючи до мінімуму кількість жертв, які могли б постраждати від вибуху.

Насамкінець, закликаю шановний суд винести об'єктивний вердикт, щодо питання, чи був Микола Іванович Кибальчич мрійником — борцем за справедливе суспільство, чи фанатичним революціонером-терористом.

Суддя: Слово надається присяжним.

Присяжні: Вислухавши сторони обвинувачення та захисту та прийнявши до уваги надані матеріали, ми дійшли висновку, що ніякі політико-економічні ідеї та ідеологічні програми покращення устрою Російської імперії другої половини ХІХ ст. не можуть бути виправданням для вбивства чи замаху на людське життя, навіть якщо ця людина сама є вбивцею. Тому виправдання терористичним актам народників-революціонерів не має. Але, тим не менш, проаналізувавши надані документальні матеріали, письмові свідчення сучасників та знайомих М.І.Кибальчича, ми вважаємо також невірним твердження, за яким він визначається як фанатичний революціонер-терорист.

Суддя: Оголошується вердикт судового засідання.

«Суд постановляє скасувати твердження стосовно М.Кибальчича як фанатичного революціонера-терориста і визначити його діяльність як борця за реформування суспільно-політичного устрою Російської імперії.

Не будучи фанатично одержимим та зацікавленим у збільшенні кількості жертв від терористичних актів «Народної волі», М.Кибальчич (як і всі народовольці) був ідейним мрійником, що вірив у можливість здійснення прогресивних змін радикальними діями. Така хибність поглядів коштувала занадто дорого і оцінювалася людськими життями».

Секретар суду: Оголошую розгляд справи завершеним.

ІІІ. ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП.

Вчитель оцінює освітні досягнення учнів та ступінь володіння навчальним матеріалом, відмічає найбільш аргументовані виступи, активних учасників уроку-суду, вказує на прорахунки.

ІV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Уявіть, що Ви представник урядової поліції. Підготуйте аргументовану оцінку діяльності народників у 1878-1881 рр.

2. Підготуйте інтерв'ю з М.Кибальчичем як головним «техніком», що створював вибухівку для терористичних актів.

3. Підготуйте реферативне повідомлення на тему: «Микола Кибальчич та проект космічного корабля з реактивним двигуном» (два учні на вибір учителя).